

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารโรงเรียน
ในอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ซึ่งนำเสนอเป็นหัวข้อ ได้ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

๒.๒.๒ ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

๒.๒.๓ ขั้นตอนการบริหารงานวิชาการ

๒.๒.๔ ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

๒.๒.๔.๑ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

๒.๒.๔.๒ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

๒.๒.๔.๓ การวัดผล ประเมินผลและเทียบโอนการเรียนรู้

๒.๒.๔.๔ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

๒.๓ แนวคิดเรื่องพรหมวิหารธรรม

๒.๓.๑ ความหมายของพรหมวิหารธรรม

๒.๓.๒ องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม

๒.๓.๓ หลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๓.๔ การใช้หลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารในโรงเรียน

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

เมื่อกล่าวถึงคำว่า การบริหารส่วนใหญ่มักจะนึกถึงการบริหารราชการคำศัพท์ที่ใช้มี ๒ คำ
คือ การบริหาร (Administration) นิยมใช้กับการบริหารราชการหรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบาย
ศัพท์อีกคำหนึ่ง คือ การจัดการ (Management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชนหรือการ
ดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามคำว่า การบริหารกับคำว่า การจัดการใช้แทนกันได้มี
ความหมายเหมือนกันปะปนกันตลอดไปตามความเหมาะสมจึงจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้ทั้งที่เป็น

ศาสตร์และศิลปะเพื่อเอาคนทรัพยากรมารวมกันแล้วอำนวยความสะดวกตามที่ต้องการ ปัจจัยในการบริหารมีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ คนหรือบุคคล (Man) เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารงาน หน่วยงานหรือองค์การต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อการหรือหน่วยงานนั้น ๆ

๒.๑.๒ เงิน (Money) หน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงานหากขาดงบประมาณ การบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย

๒.๑.๓ ทรัพยากรหรือวัสดุ (Material) การบริหารจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหาร หากหน่วยงานขาดวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหารแล้วก็ย่อมจะเป็นอุปสรรคหรือทำให้เกิดปัญหาในการบริหารงาน

๒.๑.๔ การบริหารจัดการ (Management) เป็นภารกิจของผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาโดยตรง คือเป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการประมวล ผลักดันและกำกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้ง ๓ ประการให้สามารถดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพจนบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานตามที่ต้องการ นักบริหารและนักวิชาการให้คำจำกัดความของคำว่า การบริหารหรือการจัดการไว้ต่าง ๆ กันตามทัศนะของแต่ละบุคคลที่สำคัญไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

เกษม จันทรแก้ว^๑ ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะการดำเนินการนำวัตถุดิบสู่ระบบด้วยระบบกระบวนการผลิตจนได้ผลผลิตตามที่กำหนดไว้ การบริหารจึงเป็นการดำเนินการให้ทุกโครงการทำหน้าที่สัมพันธ์กัน เป็นเรื่องยากที่จะทำให้เกิดการผสมผสานกันถ้าไม่วางแผนการดำเนินการที่ดี ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่วางแผนบริหารอย่างไร อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารมีหน้าที่อำนวยความสะดวก (Directing) ตามอำนาจหน้าที่จากหน่วยงาน (Organizing) ที่เป็นผู้รับผิดชอบควบคุม (Controlling) ในการนำแผนงาน (Planning) ที่ได้กำหนดไว้แล้วไปดำเนินการร่วมกันทรัพยากร (Assembling Resource) ทำให้การผลิตหรือการใช้ปัจจัยการบริหาร (ได้แก่ คน งบประมาณ เครื่องมือ อุปกรณ์ วัสดุการ ฯลฯ) ก่อให้เกิดผลผลิตขั้นสุดท้าย

วิโรจน์ สารัตนะ^๒ ได้กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การ โดยอาศัยหน้าที่หลักทางการบริหารอย่างน้อย ๔ ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบที่จะให้มีการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

^๑ เกษม จันทรแก้ว, “ความหมายของการบริหาร”, [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา aphinant.aru.ac.th/wp-content/uploads/2008/10/chapter-5.doc (๒ ตุลาคม ๒๕๕๔).

^๒ วิโรจน์ สารัตนะ, ทักษะการทำวิจัยเพื่อเสนอเป็นผลงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา, วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓, หน้า ๓ - ๑๕.

๑) การวางแผน (Planning) เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งนักวิชาการทั้งหลายกำหนดขึ้น จะเริ่มต้นด้วยหน้าที่ทางการวางแผนเป็นอันดับแรกจึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนเป็นอย่างดี โดยที่องค์ประกอบของกระบวนการวางแผนองค์การหนึ่ง ๆ ประกอบด้วย ภารกิจ จุดหมายและแผน โดยภารกิจเป็นข้อประกาศอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือเหตุผลพื้นฐานในการดำรงอยู่ขององค์การและขอบข่ายงานเฉพาะขององค์การหรือที่ทำให้องค์การแตกต่างจากองค์การอื่น สำหรับจุดหมายเป็นเป้าหมายแห่งอนาคต หรือผลลัพธ์สุดท้ายที่องค์การต้องการให้บรรลุผล ขณะเดียวกันแผนงานหมายถึงวิถีทางที่จะก่อให้เกิดการกระทำเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับองค์การ

๒) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สืบเนื่องจากการวางแผน กล่าวคือ เมื่อองค์การจัดทำจุดหมายและแผนเชิงยุทธศาสตร์แล้ว ผู้บริหารควรต้องออกแบบโครงสร้างองค์การเพื่อให้การบริหารงานบรรลุจุดหมายแผนเชิงยุทธศาสตร์ขององค์การนั้น การออกแบบ โครงสร้างองค์การเป็นกิจกรรมที่ควรได้รับการตรวจสอบอยู่เสมอเนื่องจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างองค์การเกิดขึ้นมากมาย

๓) การนำ (Leading) เป็นสถานะที่ผู้นำใช้ความพยายามที่จะให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่นเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การที่ผู้นำจะเป็นผู้นำที่มีศักยภาพดังกล่าวได้พึงทำความเข้าใจทฤษฎีการจูงใจ (Motivation) ภาวะผู้นำ (Leadership) การติดต่อสื่อสาร (Communication) และการบริหารกลุ่ม (Group) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

๔) การควบคุม (Controlling) เป็นกระบวนการวางระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อให้การปฏิบัติงานขององค์การบรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้มุ่งให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานการทำงานที่กำหนดไว้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งขององค์การ การเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในองค์การ

วิช วิรัชนิภาวรรณ^๓ ได้กล่าวว่า ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมหรืองานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการ และทรัพยากรทางการบริหารเป็นปัจจัยอย่างประหยัด และให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหาร เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม จึงพูดได้ว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ คือ ผู้ที่สามารถประยุกต์เอาศาสตร์การบริหารไปใช้ได้อย่างมีศิลปะนั่นเอง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^๔ กล่าวว่า ว่าการบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงการพัฒนาการเรียนการสอนได้

^๓ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. แนวคิดและความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ, [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.wiruch.com> (๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑), ๒๕๕๑.

^๔ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดการบริหารงานวิชาการยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ ซึ่งปฏิบัติอยู่ในสถานศึกษา ยังต้องนำหลักการเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล นำไปสู่การพัฒนาความเป็นเลิศทางวิชาการขององค์กรในที่สุด

รุ่งच्छาพร เวหะชาติ^๕ กล่าวว่า การบริหารการจัดการสถานศึกษาซึ่งมีหน้าที่ให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนและเป็นสถานศึกษาของรัฐ จึงต้องนำหลักการว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งซึ่งเรียกว่า ธรรมาภิบาล มาบูรณาการให้เข้ากับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ การบริหารวิชาการก็ต้องมีหลักธรรมาภิบาล คือ หลักการค้ำค้ำ คือ การให้ผลผลิตค้ำค้ำแก่การลงทุน นั่นคือ ผู้เรียนสามารถสำเร็จการศึกษาตามกำหนดของหลักสูตร ไม่ลาออกกลางคัน

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ต้องมีการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจอันจะทำให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องมีปัจจัยในการดำเนินการ ได้แก่ คน เงิน วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและกิจกรรมต่าง ๆ

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

สมคิด บางโม^๖ กล่าวถึงคำว่า การบริหารส่วนใหญ่มักจะนึกถึงการบริหารราชการคำศัพท์ที่ใช้มี ๒ คำ คือ การบริหาร (Administration) นิยมใช้กับการบริหารราชการหรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบายศัพท์อีกคำหนึ่ง คือ การจัดการ (Management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชนหรือการดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามคำว่า การบริหารกับคำว่า การจัดการใช้แทนกันได้มีความหมายเหมือนกัน จึงจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้ทั้งที่เป็นศาสตร์และศิลปะเพื่อเอาคนทรัพยากรมารวมกันแล้วอำนวยความสะดวกให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการปัจจัยในการบริหาร มีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. คนหรือบุคคล (Man) เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารงาน หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ

๒. เงิน (Money) หน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงานหากขาดงบประมาณ การบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย

๓. ทรัพยากรหรือวัตถุ (Material) การบริหารจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหาร หากหน่วยงานขาดวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหารแล้วก็จะย่อมจะเป็นอุปสรรค หรือก่อให้เกิดปัญหาในการบริหารงาน

^๕ รุ่งच्छาพร เวหะชาติ, การบริหารงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (สงขลา : บริษัท นำศิลป์โฆษณา จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒.

^๖ สมคิด บางโม. องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด ๒๕๕๑.), หน้า ๖๐.

๔. การบริหารจัดการ (Management) เป็นภารกิจของผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาโดยตรง คือเป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการประมวล ผลักดันและกำกับปัจจัยต่าง ๆ ให้สามารถดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพจนบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานตามที่ต้องการ

สรุปได้ว่า การบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้คน เงิน ทรัพยากรหรือ วัตถุ และการบริหารจัดการในองค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒ หลักและแนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ

๒.๒.๑. ความหมายการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นงานสำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนจะได้ใช้ความรู้ความสามารถ ตลอดจนประสบการณ์ทั้งหลาย มาดำเนินการบริหารในโรงเรียนให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จทางการศึกษา เป็นคนดีมีคุณภาพ ตามที่สังคมในชาติต้องการ การบริหารงานวิชาการจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรในโรงเรียน การบริหารงานวิชาการมีความหมายและขอบข่ายกว้างขวางมาก ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

หวน พินธุพันธ์^๗ กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ซึ่งครอบคลุมเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ การทำแผนการสอนการปรับปรุงการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน การวัดผลประเมินผลและการนิเทศการสอน

รุจิรี ภูสาระ และจันทรานี สงวนนาม^๘ กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกอย่างในโรงเรียนที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

อุทัย บุญประเสริฐ^๙ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการว่า งานวิชาการของโรงเรียนที่แท้จริงนั้น มีความหมายและขอบเขตกว้างขวางมากกว่าตัวหลักสูตรและการสอน แต่จะมีหลักสูตรเป็นแกนกลางโดยเฉพาะในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งหลักสูตรจะเป็นตัวกำกับในเนื้อหาความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และภาวะสุขภาพ

กมล ภูประเสริฐ^{๑๐} ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการ คือ การบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจในสถานศึกษา การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่คาดหวังไว้นั้น ประกอบด้วย งานเกี่ยวกับหลักสูตรตามพระราชบัญญัติการศึกษา

^๗ หวน พินธุพันธ์, การบริหารการศึกษานักบริหารมืออาชีพ, (นนทบุรี : พินธุพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

^๘ รุจิรี ภูสาระและจันทรานี สงวนนาม, การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์เลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

^๙ อุทัย บุญประเสริฐ, หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการโรงเรียน, (ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

^{๑๐} กมล ภูประเสริฐ, การบริหารงานวิชาการโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลโรงพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

แห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และแนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษา สถานศึกษาจะต้องนำหลักสูตรแกนกลางมาจัดเป็นหลักสูตรสถานศึกษาร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นที่สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดขึ้นและงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและงานเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนที่เน้นการประเมินโดยสภาพจริง เป็นต้น

อมรา เล็กเริงสินธุ์^{๑๑} กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการเรียนการสอน ถือเป็นงานหลักของโรงเรียนหรือหัวใจของสถานศึกษา เพราะสถานศึกษามีหน้าที่ให้ความรู้พื้นฐานเพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี ดังนั้น ผลผลิตของโรงเรียนจะมีคุณภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับงานของฝ่ายวิชาการ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๑๒} ได้ให้ความหมายของงานวิชาการว่า หมายถึง การบริหารสถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๓} ได้กล่าวไว้ว่า “การบริหารวิชาการ” ไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ว่าการบริหารวิชาการ เป็นการบริหารกิจกรรมทุกประเภทในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การปรับปรุงกิจกรรม สื่อการเรียนการสอน งานการควบคุมดูแลหลักสูตรการสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกอบรมครู การนิเทศการศึกษา การเผยแพร่งานวิชาการ การวัดผลการศึกษา การศึกษาวิจัยการประเมินมาตรฐานสถานศึกษา เพื่อปรับปรุงคุณภาพ และประสิทธิภาพของสถานศึกษา เป็นการบริหารสถานศึกษาโดยจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน การบริหารงานวิชาการเป็นงานสำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

สรุปได้ว่า งานวิชาการ หมายถึง การบริหารงานที่เป็นภารกิจหลักของโรงเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุผลและมีประสิทธิภาพตามที่หลักสูตรกำหนด การจัดประสบการณ์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่งและสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้บริหารควรถือว่าการบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักที่มีความสำคัญมากเพราะผลของการบริหารงานวิชาการจะส่งผลต่อผู้เรียนโดยตรง

๒.๒.๒. ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการของโรงเรียนเป็นงานที่สำคัญที่สุด เพราะหน้าที่ของโรงเรียน คือ การให้บริการเป็นสำคัญ ดังนั้น งานวิชาการจึงถือว่าเป็นภารกิจหลักของโรงเรียนที่ผู้บริหารโรงเรียน

^{๑๑} อมรา เล็กเริงสินธุ์, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๑๒} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๑๓} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

จะต้องให้ความสนใจและเอาใจใส่ในการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความสำคัญ
ของงานวิชาการดังต่อไปนี้

อุทัย บุญประเสริฐ^{๑๔} ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการว่างานวิชาการ
เป็นหลักของโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ มาตรฐาน
คุณภาพการศึกษาจะปรากฏเด่นชัด เมื่อการบริหารงานวิชาการประสบความสำเร็จ

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๑๕} ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการไว้ว่า งานวิชาการ
เป็นงานหลักของสถานศึกษาไม่ว่าสถานศึกษาจะเป็นประเภทใด มาตรฐานและคุณภาพของ
สถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัด
โปรแกรมการศึกษา และการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษา และเกี่ยวข้องกับ
ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทุกระดับของสถานศึกษา อาจจะเกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อมก็อยู่
ที่ลักษณะของงานนั้น การใช้เวลาในการดำเนินงานวิชาการและการให้ความสำคัญของงานใน
สถานศึกษา งานในความรับผิดชอบของผู้บริหารโดยแยกออกเป็น ๗ ประเภทพบว่า การปฏิบัติงาน
วิชาการร้อยละ ๔๐ งานบุคลากรร้อยละ ๒๐ งานกิจการนักเรียนร้อยละ ๒๐ งานการเงินร้อยละ ๕
งานอาคารสถานที่ร้อยละ ๕ งานความสัมพันธ์กับชุมชนร้อยละ ๕ และงานทั่วไปร้อยละ ๕ เท่านั้น

จันทราณี สงวนนาม^{๑๖} ได้กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการ
บริหารสถานศึกษาและเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่าง
ยิ่ง ส่วนการบริหารงานด้านอื่น ๆ นั้น แม้จะมีความสำคัญเช่นเดียวกันแต่ก็เป็นเพียงส่วนส่งเสริม
สนับสนุนให้งานวิชาการดำเนินไปด้วยอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่มีความสำคัญที่สุดของโรงเรียน เพราะงาน
วิชาการจะเป็นตัวชี้วัดถึงคุณภาพและมาตรฐานของการบริหารงานโรงเรียน งานวิชาการจะช่วย
พัฒนาผู้เรียนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ มีคุณธรรมและจริยธรรมตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๒.๒.๓. ขั้นตอนการบริหารงานวิชาการ

กมล ภู่งประเสริฐ^{๑๗} กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา คือขั้นตอนการ
บริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจสถานศึกษาการ
บริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษาที่ต้องมีขอบข่ายหลักการบริหารงานวิชาการ
มีขั้นตอนของกระบวนการดังนี้

^{๑๔} อุทัย บุญประเสริฐ, **หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการโรงเรียน**, (ภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

^{๑๕} ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า
๑-๒.

^{๑๖} จันทราณี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร :
บุ๊คพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๓.

^{๑๗} กมล ภู่งประเสริฐ, **การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เมธี
ทิพย์, ๒๕๔๓), หน้า ๙-๑๔.

๑. ขั้นตอนดำเนินการ เป็นการกำหนดนโยบายวางแผนงานวิชาการดังนี้

- ๑) จัดทำแผนงานวิชาการให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
- ๒) จัดสภาพงานวิชาการและวิธีการทำงาน
- ๓) จัดครูอาจารย์เข้าสอนและจัดทำโครงการสอน
- ๔) จัดทำปฏิทินการปฏิบัติงานและจัดตารางสอน
- ๕) ปฐมนิเทศนักเรียน และการลงทะเบียนเรียน

๒. ขั้นตอนดำเนินการ

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์^{๑๘} ได้กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ จำเป็นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์มาประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสมกับธรรมชาติขององค์การ ผู้บริหารต้องสร้างทักษะในการบริหาร เพื่อพัฒนาองค์การให้มีประสิทธิภาพสูงสุด จำเป็นต้องดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

- ๑) การดำเนินการสอนตามหลักสูตร โดยการดูแลให้การสอนเป็นไปตามโครงการสอนในแต่ละวิชาเป็นการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ
- ๒) การดำเนินงานที่เกี่ยวกับการกิจกรรมเสริมหลักสูตรทางวิชาการ
- ๓) งานเกี่ยวกับการบริการ การส่งเสริมให้มีการบริการเกี่ยวกับสื่อการสอนเพื่อช่วยเหลือครูในด้านการสอนและอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก

๓. ขั้นการส่งเสริมและติดตามผลในด้านวิชาการ

กิตติมา ปรีดีติลล^{๑๙} ได้กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา หรือโรงเรียนเพื่อดำเนินการและพัฒนา ส่งเสริม และติดตามผลให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้มาตรฐานของงานวิชาการ ผู้บริหารควรมีการส่งเสริม ปรับปรุงพัฒนาและประเมินผลงานด้านวิชาการ ได้แก่

- ๑) ส่งเสริมให้ครูอาจารย์ได้ปรับปรุงงานด้านวิชาการ
- ๒) สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามมาตรฐานทางวิชาการ ได้แก่ การกำหนดนโยบายที่เหมาะสมกับโรงเรียนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้
- ๓) ริเริ่มและสร้างสรรค์ในการปรับปรุงงานด้านวิชาการ
- ๔) จัดบรรยากาศทางวิชาการในสถานศึกษา
- ๕) จัดให้มีคณะกรรมการที่ปรึกษาทางวิชาการ
- ๖) จัดตั้งคณะกรรมการทำงานทางวิชาการขึ้น
- ๗) ส่งเสริมให้ชุมชนจัดตั้งชมรมทางวิชาการเพื่อจัดกิจกรรมเผยแพร่งานด้านวิชาการ
- ๘) ส่งเสริมให้มีการเข้าร่วมประชุมสัมมนาฝึกอบรม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพิ่มพูนความรู้ด้านวิชาการและส่งเสริมให้ศึกษาต่อเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ

สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินงานกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

^{๑๘} ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา, (ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๑๙} กิตติมา ปรีดีติลล, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๔.

๒.๒.๔ ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

อมรา เลิกเริ่งสินธุ์^{๒๐} ได้กล่าวเกี่ยวกับขอบข่ายของงานวิชาการว่าอาจจะแบ่งตามลักษณะของงานไว้ ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑. งานการสอนและจัดกิจกรรมนักเรียน เช่น การจัดการสอน จัดตารางเรียน จัดครูเข้าสอน จัดกลุ่มการเรียนรู้ จัดสอนซ่อมเสริมและจัดกิจกรรมนักเรียน

๒. งานวัดผลและงานประเมินผล ได้แก่ การวางแผนวัดผลระหว่างภาคและปลายภาค การดำเนินการให้มีการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม การจัดทำแบบทดสอบเก็บข้อมูลสถิติต่าง ๆ เกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล เพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนางานวิชาการโดยส่วนรวมด้วย

๓. งานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ การพิจารณาแบบเรียน ชนิดและปริมาณของวัสดุอุปกรณ์ประจำหมวดวิชา คู่มือครู หนังสือประกอบการสอนและประกอบการเรียน ดำเนินการให้มีการจัดทำโครงการสอน เอกสารประกอบการเรียน เป็นต้น

๔. งานส่งเสริมวิชาการ ได้แก่ ห้องสมุด ห้องโสตทัศนูปกรณ์ ห้องเรียนประจำวิชา และบริหารทางวิชาการ

อุทัย บุญประเสริฐ^{๒๑} ได้กล่าวถึงงานและขอบเขตของงานวิชาการในโรงเรียนไว้ ๖ งาน ดังนี้

๑. หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักการและเกณฑ์การบริหารหลักสูตร

๒. การสอนการบริหารการสอนและปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ บรรลุหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๓. กิจกรรมนักเรียนและการบริหารกิจกรรมนักเรียนให้เสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔. สื่อกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และงานห้องสมุด เพื่อเสริมหรือสนับสนุนการเรียนการสอนและช่วยให้ครูมีความรู้ที่ก้าวหน้า กว้างขวางและทันสมัยอยู่เสมอ

๕. การวัดผลประเมินผลการศึกษาของนักเรียน และการประเมินมาตรฐาน หรือการประเมินผลความสำเร็จของงานวิชาการของโรงเรียน โดยส่วนรวมทั้งโรงเรียน

๖. การจัดการนิเทศการศึกษา และการพัฒนาวิชาชีพสำหรับครูและบุคลากรอื่น ๆ ของโรงเรียน

^{๒๐} อมรา เลิกเริ่งสินธุ์, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๒๑} อุทัย บุญประเสริฐ, หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : เอส. ดี. เพรส., ๒๕๔๐), หน้า ๘๕.

กรมสามัญการศึกษา^{๒๒} ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ เพื่อให้เกิดคุณภาพ โดยให้ผู้บริหารโรงเรียนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ออกเป็น ๖ งาน ดังนี้

๑. การวางแผนงานวิชาการ เป็นการรวบรวมข้อมูลและจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับงานวิชาการ การทำแผนงานวิชาการ และการนำผลการประเมิน การดำเนินงานตามแผนไปปรับปรุงและพัฒนางาน

๒. การจัดงานวิชาการ เป็นการดำเนินงานในเรื่องการกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบ การจัดกลุ่มการเรียนรู้ การจัดตารางสอน การจัดครูเข้าสอนตามตารางสอน

๓. การจัดการเรียนการสอน เป็นการดำเนินการด้านการจัดทำ การใช้การปรับปรุง แผนการสอนรายวิชา การจัดหา จัดทำ ใช้ บำรุงรักษา ส่งเสริมการผลิตสื่อการเรียนการสอน การประเมินและพัฒนาผลผลิตสื่อ และอุปกรณ์การเรียนการสอน

๔. การพัฒนาและการส่งเสริมทางด้านวิชาการ เป็นการดำเนินการในเรื่องการพัฒนา กระบวนการเรียนการสอน การจัดสอนซ่อมเสริม การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมนักเรียนตามหลักสูตร และการพัฒนาครูทางด้านวิชาการ

๕. การวัดผลและการประเมินผลการเรียนและงานทะเบียนนักเรียน เป็นการดำเนินการในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียน การสร้างและปรับปรุงเครื่องมือ การวัดผลผลการเรียนการจัดให้มีเอกสารแบบฟอร์มเกี่ยวกับการวัดผลผลการเรียน

๖. การประเมินผลการจัดการงานวิชาการ และนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ปรับปรุงงาน วิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ^{๒๓} ได้กำหนดขอบข่ายงานวิชาการ สามารถกำหนดเป็นงานหลักที่สำคัญได้ ๖ กลุ่มงาน ดังนี้

๑. งานหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมดที่เป็นเนื้อหาสาระ ซึ่งหน่วยงานหรือสถานศึกษาจัดให้กับผู้เรียนหรือผู้รับบริการ เพื่อพัฒนาไปสู่จุดหมายที่ต้องการ การพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวข้องกับการกำหนดความมุ่งหมาย วิธีการจัด ประสบการณ์ และการประเมินผลหลักสูตร

๒. งานบริหารหลักสูตร เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ ได้แก่ การวางแผน การจัดบุคลากร การจัดทำประมวลการสอนหรือแผนการสอน การจัดตารางเวลา การเลือกกิจกรรม การจัดสื่อและอุปกรณ์ การจัดสถานที่ และการประเมินผล การใช้หลักสูตรการประกันคุณภาพและกำหนดมาตรฐานหลักสูตร

๓. งานสื่อและนวัตกรรม เกี่ยวข้องกับการจัดวัสดุสิ่งพิมพ์หรือเอกสารที่ใช้ประกอบคู่มือแบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ หนังสืออ้างอิง สื่อการเรียนรู้ เช่น เครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อทัศนูปกรณ์ ได้แก่ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ การใช้สื่อดาวเทียม โทรทัศน์ หรือวิทยุ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

^{๒๒} กรมสามัญศึกษา, **เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : พิศุสสาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑-๔๑.

^{๒๓} กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา, **คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๒๕-๒๗.

เป็นเครื่องช่วยสอน และสิ่งใหม่ๆ ซึ่งรวมถึงวิธีการหรือกระบวนการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการสอน

๔. งานวัดผลและประเมินผล เกี่ยวกับการออกแบบข้อสอบ การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การประเมินคุณภาพผู้เรียน การประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้สอน รวมทั้งการประเมินผลโครงการทางวิชาการของหน่วยงานหรือสถานศึกษา

๕. งานนิเทศภายใน การประกันคุณภาพ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้สอน การให้คำปรึกษา การประชุมสัมมนา หรือประชุมเชิงปฏิบัติการ การอบรม การสนทนาวิชาการ การบริการเอกสารวิชาการ การพาไปศึกษาดูงาน และการประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดขึ้น เป็นต้น

๖. งานส่งเสริมวิชาการ เกี่ยวกับการจัดการของฝ่ายทะเบียน ฝ่ายห้องสมุด ฝ่ายบริการสื่อและเอกสารสิ่งพิมพ์ ฝ่ายบริการวิชาการแก่สังคม ฝ่ายสารสนเทศ ฝ่ายวิจัยและพัฒนา เป็นต้น

อำนาจ บุญช่วย^{๒๔} ได้เสนอขอบข่ายของงานวิชาการสถานศึกษา ซึ่งได้แยกออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. งานประจำ

งานวิชาการซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษา มีงานที่จะต้องปฏิบัติจัดทำอยู่หลายประเภท สำหรับงานประเภทที่จะต้องปฏิบัติเป็นประจำหรืองานประจำ (Routine) ประกอบด้วยงานต่าง ๆ คือ งานจัดโปรแกรมการเรียนหรือแผนการสอนตามหลักสูตร

- ๑.๑ การจัดชั้นเรียน ห้องเรียน
- ๑.๒ จัดตารางสอน
- ๑.๓ โครงการสอนและบันทึกการสอน
- ๑.๔ จัดครูสอนแทน
- ๑.๕ การประเมินผลการเรียน การจัดสอบแต่ละครั้ง
- ๑.๖ การสอบคัดเลือกนักเรียนใหม่
- ๑.๗ การปฐมนิเทศครูใหม่
- ๑.๘ การนิเทศภายใน
- ๑.๙ การพิจารณาแบบเรียน
- ๑.๑๐ การพิจารณาสื่อการเรียน
- ๑.๑๑ การสอนซ่อมเสริม
- ๑.๑๒ การส่งเสริมนักเรียนที่เรียนดีให้เพิ่มพูน
- ๑.๑๓ การจัดทำเอกสารการใช้หลักสูตร
- ๑.๑๔ การจัดห้องวิชาการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
- ๑.๑๕ การจัดให้มีการใช้ทรัพยากร บุคลากรภายในสถานศึกษา
- ๑.๑๖ การจัดให้มีการร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถานศึกษา
- ๑.๑๗ การส่งเสริมให้เด็กมาเรียนอย่างสม่ำเสมอ

^{๒๔} อำภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๗.

๒. งานโครงการ

สำหรับงานวิชาการ มีงานประเภทหนึ่งที่มีการปฏิบัติจัดทำเป็นครั้งคราวเมื่อเสร็จสิ้น ก็หมดภารกิจ งานประเภทนี้เรียกว่า “งานโครงการ” (Project) ซึ่งประกอบด้วยงานต่าง ๆ คือ

๒.๑ ปฏิบัติการของสถานศึกษาตลอดปีการศึกษา

๒.๒ คู่มือครู

๒.๓ คู่มือนักเรียน

๒.๔ จัดอัตรากำลังครู

๒.๕ งบประมาณใช้จ่ายแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้

๒.๖ ชุมชนวิทยาการของนักเรียน

๒.๗ แผนการปฏิบัติงานระยะต่าง ๆ

๓. งานประกอบ

งานประกอบ หมายถึง งานที่จะต้องปฏิบัติจัดทำควบคู่กันไป ดังนั้น การดำเนินงานวิชาการ จะต้องปฏิบัติงานไปเรื่อย ๆ ควบคู่ไปด้วย ซึ่งจัดเป็นงานประกอบต่าง ๆ คือ

๓.๑ งานวัดผล ประกอบด้วยงานย่อย ได้แก่

๑) ทำข้อสอบทุกภาค สอบแก้ตัว

๒) รวบรวมผลการสอน

๓) วิเคราะห์ข้อสอบ

๔) ลงทะเบียนวิชาเรียน

๕) ระเบียบแสดงผลการเรียนรู้

๓.๒ งานแนะแนว ประกอบด้วยงานย่อย ได้แก่

๑) ระเบียบสะสม

๒) บริการสนเทศ

๓) โปรแกรมการเรียน

๔) ทดสอบความถนัด ความสนใจ

๕) รับรองความประพฤติของนักเรียน

๖) จัดชุมนุมต่าง ๆ

๗) ปฐมนิเทศนักเรียน

๘) ประชุมผู้ปกครอง

๙) แนะนำแนวการเรียน

๑๐) ทุนการศึกษา

๓.๓ งานโสตทัศนศึกษา ประกอบด้วยงานย่อย ได้แก่

๑) จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน

๒) ผลิตอุปกรณ์การเรียนการสอน

๓) เก็บรักษา

๔) ซ่อมบำรุง

๕) ให้บริการ

๓.๔ งานห้องสมุด ประกอบด้วยงานย่อย ได้แก่

- ๑) งานห้องสมุด
- ๒) จัดหาหนังสือ
- ๓) เก็บรักษา ซ่อมแซม
- ๔) จัดหมวดหมู่หนังสือ
- ๕) จัดนิทรรศการต่าง ๆ ในห้องสมุด
- ๖) ให้บริการ

อนุศักดิ์ สมิตสันต์^{๒๕} กำหนดขอบเขตงานวิชาการไว้ ๗ ด้าน คือ

๑. งานพัฒนาหลักสูตร หรือการดำเนินการเพื่อนำหลักสูตรมาใช้
๒. งานนิเทศการศึกษา
๓. งานประเมินผลการศึกษา
๔. การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยส่งเสริมการศึกษาของนักเรียน
๕. งานแนะแนว
๖. งานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน
๗. งานประชุมเพื่อประสานแผนการทำงานและการปรับปรุงการปฏิบัติงาน

จากแนวคิดของนักการศึกษา จึงเห็นได้ว่า งานบริหารวิชาการ ผู้บริหารการศึกษามีขอบข่ายกว้างขวาง ล้วนเป็นงานที่ต้องเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารจึงเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดจะเป็นผู้ริเริ่มในการดำเนินงานวิชาการให้เป็นไปอย่างราบรื่น ได้ให้ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการเอาไว้อย่างหลากหลาย มีการบริหารในด้านสายงานต่าง ๆ ที่มีการสนับสนุนด้านการบริหารงานวิชาการ คือ การบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน การบริหารวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผลประเมินผล เพราะเห็นว่ามีมีความสำคัญเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานวิชาการ ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละด้าน ดังนี้

๒.๒.๔.๑. ด้านการพัฒนาหลักสูตร

สุรศักดิ์ ศิริ^{๒๖} การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามีความหมายสองลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นการนำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วเดิมมาปรับใหม่โดยใช้กรอบของหลักสูตรแกนกลางที่สร้างขึ้นแล้วไปใช้ จะมีการตรวจสอบการใช้หลักสูตรตามระยะเวลาแล้วปรับปรุงหลักสูตร โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

บรรพต สุวรรณประเสริฐ^{๒๗} การพัฒนาหลักสูตร คือ การปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นฐานอยู่เลย และร่วมกันผลิตเอกสารสำหรับผู้เรียน

^{๒๕} อนุศักดิ์ สมิตสันต์, การบริหารวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

^{๒๖} สุรศักดิ์ ศิริ, นวัตกรรมการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา รายงานการศึกษากการพัฒนาหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : ธารอักษร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๒๗} บรรพต สุวรรณประเสริฐ, การพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ, (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลสมัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

ความสำคัญของหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะและความคิดเห็นที่เกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรไว้โดยสรุปดังนี้

ธารง บัวศรี^{๒๘} กล่าวว่า หลักสูตร เป็นหัวใจของการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนมีความมุ่งหมายในการให้การศึกษาแก่เด็กอย่างไรและสามารถให้ความรู้เสริมสร้างทักษะ และทัศนคติในด้านใดบ้าง สิ่งต่าง ๆ ที่ประมวลไว้ในหลักสูตรเสมือนแนวทางที่ช่วยให้เราทราบได้ทันทีว่า การจัดการศึกษาให้แก่เด็กนั้นเน้นหนักไปในทางใด มีผลต่อตัวเด็กและสังคมมากน้อยเพียงใด

มาเรียม นิลพันธุ์^{๒๙} กล่าวว่า หลักสูตร ถือเป็นหัวใจของการศึกษา การจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีหลักสูตรเป็นข้อกำหนด หรือเป็นแผนในการศึกษาว่าผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ อะไรซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าหลักสูตรเป็นแม่บทที่สำคัญในการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรต้องมีข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการตัดสินใจกำหนดรูปแบบของหลักสูตร ข้อมูลเหล่านี้ได้มาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย สังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ จากด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรที่กำลังใช้
๒. ปรัชญาการศึกษา
๓. ทฤษฎีการเรียนรู้
๔. เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง
๕. สังคมและวัฒนธรรม
๖. พัฒนาการทางเทคโนโลยี

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน

การจัดทาและพัฒนาหลักสูตรเป็นภารกิจหนึ่งที่สำคัญในการบริหารจัดการหลักสูตรซึ่งประกอบไปด้วยสองขั้นตอนคือ ขั้นตอนการจัดทาหลักสูตรสถานศึกษา และขั้นตอนการจัดทาหลักสูตรสถานศึกษา โดยขั้นตอนการจัดทาหลักสูตรสถานศึกษา มีการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) การสร้างความตระหนักให้ผู้เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญและยอมรับ

๒) การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักสูตร การใช้หลักสูตร การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

๓) การแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาตามระเบียบของ กระทรวงศึกษาธิการ และตามความจำเป็นของสถานศึกษา

๔) การจัดทำข้อมูล ระบบสารสนเทศให้มีข้อมูลใช้ในการศึกษา

๕) การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพ

๖) การแต่งตั้งบุคลากรจัดทำหลักสูตร

^{๒๘} ธารง บัวศรี, **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอรวิณการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^{๒๙} มาเรียม นิลพันธุ์, **รายงานการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์งานวิจัยทางด้านหลักสูตร, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

ขั้นการจัดทำ หลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งภารกิจในการบริหารจัดการหลักสูตรประกอบด้วย การเตรียมความพร้อม การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การวางแผนการดำเนินการใช้หลักสูตร การดำเนินการบริหารหลักสูตร การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล การสรุปผล

สรุปศักดิ์ ศิริ^{๓๐} ดำเนินงาน และการปรับปรุงพัฒนา ระบบหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเฉพาะทาง ใช้หลักสูตรประเภทเฉพาะการที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ แบ่งเป็น ๓ ระบบย่อยคือ ระบบการสร้างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร ในการจัดการศึกษาจะต้องหมั่นตรวจสอบความเป็นไปในระบบโดยเฉพาะหลักสูตรต้องให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

๑) ระบบการสร้างหลักสูตรมี ๔ ขั้นตอน คือการวิเคราะห์ความต้องการ การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรและการตรวจสอบปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำหลักสูตรไปใช้

๒) ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ ได้แก่ การขออนุมัติหลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตร และการบริหารหลักสูตร

๓) ระบบการประเมินหลักสูตร ได้แก่ การวางแผนการประเมินหลักสูตร การวางแผนการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และรายงานข้อมูล

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร คือ ประสพการณ์ทางการศึกษาทุกอย่างทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนที่จัดทำขึ้นเพื่อให้เด็กนักเรียนได้รับการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ อย่างดีที่สุดจนสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมของตนอย่างมีความสุขทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ หลักสูตรที่ดีต้องมีองค์ประกอบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การเลือกและการจัดเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตร หลักสูตรที่ดีต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร การจัดแผนการเรียนการสอน วิธีสอนและคุณสมบัติผู้สอน สถานที่และสื่อการเรียนการสอน หนังสือตำราเรียนและปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๒.๒.๔.๒ ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

คำพัน ป้องปาน และนิสิต สินธุไพ^{๓๑} การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการดำเนินการดังนี้

๑) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒) ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

^{๓๐} สรุปศักดิ์ ศิริ, นวัตกรรมการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา รายงานการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : ธารอักษร, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๓๑} คำพัน ป้องปาน และนิสิต สินธุไพ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒ และ ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร : บั๊ค ไทม์, ๒๕๕๘), หน้า ๗-๘.

๓) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้คิดเป็นทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

๔) จัดการเรียนการสอน โดยการผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ ได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้ง ปลุกฝังค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

๕) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน การอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

๖) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่มีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนมีการดำเนินงานดังนี้

๑) การรวบรวมวิเคราะห์และกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับหน่วย การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๒) การกำหนดการเตรียมและการจัดหาสื่อการเรียนการสอนอุปกรณ์เครื่องใช้ที่ สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน

๓) การกำหนดวิธีประเมินผลการเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้หรือรายวิชาตาม แนวคิดในปัจจุบัน

๔) การจัดทำแผนการสอนหรือแผนการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา

๕) การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการ สอนหรือแผนการเรียนรู้

๖) การร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนการสอนโดยการนิเทศภายใน การ พัฒนาบุคลากร การส่งเสริมด้านสื่อการเรียนการสอนและการแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่ง ภายนอกสถานศึกษา

กมล ภูประเสริฐ^{๓๒} การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนระดับประกาศนียบัตร วิชาชีพเฉพาะทาง โดยใช้หลักสูตรประเภทเฉพาะ มีการวิเคราะห์หลักสูตรและการวางแผนการสอน โดยจัดให้มีการประชุมวิเคราะห์หลักสูตร จัดทำโครงการสอนและแผนการสอน ครูทำงานแยกตาม หมวดวิชาโดยศึกษาคำอธิบายรายวิชาจากหลักสูตร จำแนกเป็นจุดประสงค์เนื้อหาและกิจกรรม กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาและกำหนดคาบเวลาของเนื้อหา นำจุดประสงค์และเนื้อหาในการ กำหนดการสอนมาจัดทำแผนการสอน กำหนดสัปดาห์/ วัน/ เดือน/ ภาคการศึกษาที่สอน กิจกรรม การเรียนการสอน การใช้สื่อการวัดและการประเมินผลโรงเรียนได้กำหนดการสอนและแผนการสอน เสร็จเรียบร้อยแล้วทุกรายวิชาตั้งแต่ต้นภาคเรียนของแต่ละปีการศึกษา มีการเตรียมการสอนให้สอดคล้อง กับหลักสูตร มีการวางแผนอย่างเป็นระบบโดยการนารายวิชาที่จะต้องหาการสอนตลอดภาคเรียนมา สร้างเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอนและวัดประเมินผลการ เรียนการสอน ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนการสอน หรือจุดเน้นของหลักสูตร สภาพของ ผู้เรียน ผู้สอนได้จัดทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้าการใช้เทคนิควิธีสอน และเลือกกิจกรรม

^{๓๒} กมล ภูประเสริฐ, การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ปกรณ์ศิลป์ปิ่นดิ่ง, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐ - ๑๑.

หลักสูตรเหมาะสมกับสาขาวิชาชีพโดยการให้ลงมือปฏิบัติจริง โรงเรียนมีหน่วยงานวัดและประเมินผล เพื่อเป็นตัวชี้วัดและประเมินผลอย่างถูกต้อง และเป็นปัจจุบัน นักเรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

สรุปได้ว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การจัดประสบการณ์ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ กิจกรรมเสริมหลักสูตร การสอนซ่อมเสริม การฝึกงานของนักศึกษา การจัดทำ ประมวลการสอน การจัดทำแผนการสอน การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครู-อาจารย์เข้า สอน การเลือกตำราเรียน การจัดทำคู่มือให้นักเรียนนักศึกษาและการจัดห้องศูนย์ควบคุมการเรียนการสอน การพัฒนาครู ปรับปรุงการเรียนการสอน สถานศึกษาควรวางแผนปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในสถานศึกษาของตน

๒.๒.๔.๓. ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมาย^{๓๓} ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมตามที่ต้องการในทางเทคโนโลยีการศึกษาแบ่งสื่อการเรียนการสอนออกเป็น ๓ ประเภทคือ

- ๑) สื่อวัสดุ เป็นสื่อที่มีความรู้อยู่ในตัวเองเช่น รูปภาพ เทปเสียง แถบวิดีโอแผ่นใส
- ๒) สื่อประเภทอุปกรณ์ เป็นเครื่องมือช่วยให้ความรู้ที่อยู่ในสื่อวัสดุส่งถึงผู้เรียนได้เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ โทรทัศน์ เครื่องเล่นเทป เป็นต้น

๓) สื่อประเภทเทคนิควิธีการ เป็นลักษณะแนวคิด หรือรูปแบบขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม เช่นการจัดทัศนศึกษา การสอนเป็นทีม การสอนแบบจุลภาค

จากแนวคิดและความหมายของสื่อการเรียนการสอนสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางในการทำให้เกิดการถ่ายโอนความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียนหรือจากเนื้อหาสาระสู่ผู้เรียนช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้หรือประสบการณ์บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจเป็นสื่อประเภทวัสดุ อุปกรณ์ หรือวิธีการ

ปัจจัยพื้นฐานก่อให้เกิดนวัตกรรมทางการศึกษา มีหลายองค์ประกอบ ได้แก่

- ๑) การพัฒนาที่อยู่บนความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Development)
- ๒) การพัฒนาที่ยึดหลักแห่งความพร้อม (Readiness) โดยพร้อมทั้งบทบาทครูนักเรียน แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้
- ๓) เวลาและสถานที่ (Time and allocation) ที่แตกต่างกันตามสภาพท้องถิ่น
- ๔) การพัฒนาทางด้านวิชาการ (Academic Development) ที่หลากหลายตามธรรมชาติวิชา และวิธีการ
- ๕) ตัวของกลุ่มประชากรที่มีตัวแปรมากมาย

^{๓๓} ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมาย, (กรุงเทพมหานคร : ปกรณ์ศิลป์พรินติ้ง, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔๙.

เทคโนโลยี (Technology) คำว่า Technology มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ tech หมายถึง art ในภาษาอังกฤษ และคำว่า logos หมายถึง A study of ดังนั้น Technology จึงหมายถึงมีความซับซ้อน อันประกอบด้วย คน เครื่องจักร ความคิด วิธีการ และการจัดการ Carter V.good กล่าวว่า เทคโนโลยี หมายถึงการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มาใช้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

เทคโนโลยีทางการศึกษา มีความหมายกว้างขวางพอๆ กับความหมายของคำว่า “การศึกษา” เทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นการแก้ปัญหาทางการศึกษาอย่างมีหลักการและเหตุผลเป็นแนวคิดที่มีระบบเกี่ยวกับการเรียนการสอน ถือว่าเป็นศาสตร์ว่าด้วยวิธีการทางการศึกษา การพัฒนา และการประยุกต์วัสดุ เครื่องมือ วิธีการ เพื่อนำมาใช้ในสถานการณ์การเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมทั้งนี้เพื่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของคนให้ดียิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ^{๓๔} ยุคของการปฏิรูปการศึกษาเราเร่งพัฒนาการศึกษาให้การศึกษาไปพัฒนาคุณภาพของคนเพื่อให้คนพัฒนาประเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (ICT) จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา เช่น ส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่องนอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ช่วยจัดทำข้อมูลสารสนเทศ เพื่อการบริหารและจัดการเทคโนโลยีเพื่อช่วยการเรียนการสอน เทคโนโลยีจะเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ๓ ลักษณะ คือ

๑) การเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี (Learning about Technology) ได้แก่ เรียนรู้ระบบการทำงานของคอมพิวเตอร์ เรียนรู้จนสามารถใช้ระบบคอมพิวเตอร์ได้ ทำระบบข้อมูลสารสนเทศเป็นสื่อสารข้อมูลทางไกลผ่าน Email และ Internet ได้ เป็นต้น

๒) การเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี (Learning by Technology) ได้แก่ การเรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ และฝึกความสามารถทักษะบางประการโดยใช้สื่อเทคโนโลยี เช่น ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ทางโทรทัศน์ที่ส่งผ่านดาวเทียมการค้นคว้าเรื่องที่สนใจผ่าน Internet เป็นต้น

๓) การเรียนรู้กับเทคโนโลยี (Learning with Technology) ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยระบบการสื่อสาร ๒ ทาง (interactive) กับเทคโนโลยี เช่นการฝึกทักษะภาษากับโปรแกรมที่ให้ข้อมูลย้อนกลับถึงความถูกต้อง (Feedback) การฝึกการแก้ปัญหา กับสถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นต้น

เทคโนโลยี (Technology) ในการจัดการเรียนการสอนเช่นโรงเรียนที่มีคอมพิวเตอร์ใช้คอมพิวเตอร์ให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยการปฏิบัติตามขั้นตอน นักเรียนปฏิบัติตามขั้นตอนของการเรียนรู้ที่ซอฟต์แวร์ในคอมพิวเตอร์สั่งการตามลำดับขั้นการใช้วิธีโอเพนการใช้วิทยุใช้โทรทัศน์ช่วยสอนรับบทเรียนทางไกลของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ เช่น การรับบทเรียนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นการอาศัยการใช้เครื่องช่วยสอน เป็นต้น

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๖๕ ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิต และผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะใน

^{๓๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การศึกษาเอกชนในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวางแผนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๕), หน้า ๙๗.

การผลิตรวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ มาตรา ๖๖ ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อ การศึกษาในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้นทางโรงเรียนศรีวัฒนาบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีนานาชาติ จึงกำหนด ขอบข่ายและภาระงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และสภาพชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งของโรงเรียนเพื่อได้ตอบสนองกับความเหมาะสมแก่นักเรียน ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน โดยมีแนวทางการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มีดังนี้

๑) การศึกษา วิเคราะห์ ความจำเป็นในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อจัดการเรียนการสอน และการบริหารงานวิชาการ

๒) ส่งเสริมให้ครูผลิตพัฒนาสื่อการเรียนการสอน

๓) จัดหาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการเรียนการสอน และการพัฒนางานวิชาการ

๔) มีการประสานความร่วมมือในการผลิต จัดหา พัฒนาการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อจัดการเรียนการสอน และการพัฒนางานวิชาการกับสถานศึกษา บุคคล ครอบครัวยุติธรรม หน่วยงานและสถาบันอื่น

๕) การประเมินผลการพัฒนาการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ ทางวิชาการ ประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้รู้แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นผู้คนแห่งการเรียนรู้

การจัดทรัพยากรในแหล่งการเรียนรู้ ผู้ดูแลแหล่งการเรียนรู้ ควรมีความรู้ความเข้าใจวิธี จัดหาทรัพยากร สารสนเทศให้สอดคล้องกับหลักสูตรให้ตรงความต้องการของผู้ใช้ดังนี้

๑) ศึกษาและทำความเข้าใจหลักสูตร โดยร่วมวิเคราะห์หลักสูตรกับครูผู้สอน

๒) จัดทำแบบให้ครุภัณฑ์เสนอรายชื่อสื่อที่ต้องการ

๓) รวบรวมรายชื่อสื่อที่ต้องการจัดซื้อ และจัดหาทรัพยากรสารสนเทศให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้และหลากหลายเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนและเพื่อความบันเทิง

๔) วิเคราะห์และจัดทำรายการสื่อต่าง ๆ ในแหล่งการเรียนรู้

๕) จัดทำเครื่องมือสืบค้นสื่อต่าง ๆ ในแหล่งการเรียนรู้

๖) ประชาสัมพันธ์แนะนำสื่อใหม่แก่ผู้ใช้

๗) ดูแลบำรุงรักษาสื่อต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดีพร้อมที่จะใช้งานได้ทันที

การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอน แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวิชาการ

๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ คือการดำเนินการจัดสถานที่และครุภัณฑ์ที่เหมาะสม ทันสมัย และสะดวกเพียงพอต่อการให้บริการและปฏิบัติงาน นอกจากนั้นควรจัดและประดับให้สวยงาม ด้วยดอกไม้และต้นไม้ และรูปภาพ ย่อมเป็นแรงกระตุ้นให้นักเรียนสนใจเข้ามาใช้บริการ แหล่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

๒) สภาพแวดล้อมทางวิชาการ จัดบรรยากาศทางวิชาการควรมีพื้นที่เพียงพอสำหรับการเข้าใช้พร้อมกันของนักเรียนจำนวนมากได้จัดให้มีมุมต่าง ๆ เช่น มุมวารสาร มุมอินเทอร์เน็ตแล้วแต่ความเหมาะสมของแหล่งการเรียนรู้

สรุปได้ว่า งานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจของการบริหารการศึกษาเพราะจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาก็ คือ การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพซึ่งขึ้นอยู่กับงานวิชาการทั้งสิ้น งานวิชาการเป็นกิจกรรมการจัดการเกี่ยวกับงานด้านหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ แบบเรียน งานการเรียนการสอน งานสื่อการเรียนการสอน งานวัดผลและประเมินผล งานห้องสมุด งานนิเทศการศึกษางานวางแผนการศึกษาและงานประชุมอบรมทางวิชาการเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพสูง จะเห็นได้ว่าการบริหารงานวิชาการนับเป็นงานที่สำคัญของโรงเรียนเป็นหน้าที่หลักของโรงเรียน ถือเป็นหัวใจของการบริหารโรงเรียน

๒.๒.๔.๔. ด้านการวัดผล ประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน

การวัดและการประเมินผลนั้น นักวิชาการได้ให้ความหมายในหลายแง่และหลายมุมต่างทัศนะกันออกไป กล่าวคือ

๑. การวัดผล (Measurement)

เคอร์ลิงเกอร์^{๓๕} ให้ความหมายของการวัดผลไว้ว่า หมายถึง การกำหนด ตัวเลขแก่สิ่งของหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์

กิลฟอร์ด^{๓๖} ให้ความหมายอย่างกว้างของการวัดผลว่า คือ การพิจารณา หรือตีค่าข้อมูลในรูปของตัวเลข

อุทุมพร ทองอุไทย^{๓๗} ให้ความหมายของการวัดผลว่า เป็นกระบวนการนำตัวเลขหรือสัญลักษณ์มาเกี่ยวข้องกับลักษณะหรือคุณสมบัติของวัตถุ คน หรือสิ่งของที่จะวัด จะต้องมึลักษณะดังนี้

- ๑) ต้องมีกลุ่มของวัตถุ คน หรือสิ่งของ
- ๒) มีคุณสมบัติของลักษณะที่จะวัด
- ๓) มีการกระทำโดยให้เป็นตัวเลข หรือสัญลักษณ์ของวัตถุ คนหรือสิ่งของนั้น
- ๔) ต้องพิจารณาถึงธรรมชาติ ตลอดจนการนำตัวเลขหรือสัญลักษณ์เหล่านั้นไปใช้

๒. การประเมินผล (Evaluation)

เวอร์ทิง และแซนเดอร์ส (Worthing and Sanders) ได้นิยามว่า การประเมินผลคือการชี้บ่งถึงคุณค่าหรือประสิทธิภาพของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การประเมินผลจะต้องรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ใน

^{๓๕} Kerlinger, A.J. *Quality Assurance School Reviews*. NSW : Richmond North Public, 1995. P 120.

^{๓๖} Guilford, J.P. *The Nature of Human Intelligence*. New York : McGraw-Hill Book Co, 1967. PP. 145-151.

^{๓๗} อุทุมพร ทองอุไทย, การวัดและประเมินการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๙.

การตัดสินคุณค่าหรือประสิทธิภาพของแผนงาน/โครงการ ผลผลิตหรือผลงานที่เกิดขึ้น วิธีดำเนินการ วัตถุประสงค์ หรือประโยชน์ของทางเลือกต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

ไพศาล หวังพานิช^{๓๘} การวัดผลและประเมินผล เป็นกระบวนการที่สำคัญอีกหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน เพราะเป็นการติดตามผลการปฏิบัติว่าได้ตรงเป้าหมายเพียงใด การวัดผลการศึกษาเกิดขึ้นเนื่องจากการยอมรับความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของผู้เรียนว่ามีความแตกต่างระหว่างบุคคลซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้ ได้อธิบายไว้ ๒ ประการคือ ๑) เชื่อว่าคนเราเรียนรู้ได้ไม่เท่ากันในเวลาเท่ากัน ๒) เชื่อว่าคนเราเรียนรู้ได้เท่ากัน ในเวลาที่ไม่เท่ากันจากคำกล่าวนี้นี้ทำให้ต้องมีการวัดผลประเมินผลการศึกษาใน ๒ ลักษณะคือ

๑) การวัดผลเพื่อประเมินผลการเรียน (Summative Evaluation) เป็นการสอบวัดเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ หรือพิจารณาผลการเรียน โดยสรุปว่า ผู้เรียนเก่งหรืออ่อน ใครมีคุณลักษณะตามที่หลักสูตรกำหนดไว้มากน้อยเพียงใด

๒) การวัดผลเพื่อปรับปรุงการเรียน (Formative Evaluation) เป็นการวัดที่มีเป้าหมายในการค้นหาข้อบกพร่องในการเรียนของผู้เรียน เพื่อจะได้ให้การช่วยเหลือ ช่อมเสริม หรือแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้น

๓. การเทียบโอนการศึกษา การเทียบโอนการศึกษานั้น แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เป็นการเทียบระดับการศึกษาเพื่อจบการศึกษาซึ่งมี ๓ ลักษณะ คือ เทียบวุฒิจากหลักสูตรต่างประเทศเข้าสู่หลักสูตรในประเทศ เทียบระหว่างหลักสูตร หรือเทียบต่างรูปแบบ ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาในระบบ และนอกระบบ เทียบจากการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการเทียบโอนผลการเรียนรู้เป็นการเทียบโอนในระดับ เดียวกันหรือต่างรูปแบบ

การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญของการประเมินระดับชั้นเรียน คือมุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม และ ค่านิยม อันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่/เพียงใด ดังนั้นการ วัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไป ใน กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจาก โครงการหรือแฟ้มสะสมผลงาน ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญ คือ ผู้เรียนผู้สอนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และ ค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้สะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะทราบระดับความก้าวหน้า ความสำเร็จของตน ครูผู้สอนจะเข้าใจความต้องการของ ผู้เรียนแต่ละคนแต่ละกลุ่ม สามารถให้ระดับคะแนนหรือจัดกลุ่มผู้เรียน รวมทั้งประเมินผลการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนของตนได้ ขณะที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะได้ทราบระดับความสำเร็จของผู้เรียน

สรุปได้ว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการพิจารณา ตัดสินคุณค่าของวัตถุ คน สิ่งของ หรือการดำเนินงานว่าบรรลุความสำเร็จมากน้อยเพียงใด เก่งหรือไม่เก่ง ดีหรือไม่ดี โดยอาศัย

^{๓๘}ไพศาล หวังพานิช, องค์ประกอบของการจัดการศึกษาใน เอกสารประกอบการอบรมการวัดผล การศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา), (มหาวิทยาลัย : ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๐), หน้า ๔-๕.

ข้อมูลที่ได้มาจากการวัดเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ การวัดผลและประเมินผลจึงสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างมาก กล่าวคือ ถ้าผลของการวัดถูกต้อง การประเมินผลมักจะเชื่อถือได้ และตรงกับความเป็นจริง ถ้าหากผลของการวัดผิดพลาด การประเมินผลก็อาจผิดพลาดด้วย

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรม

๒.๓.๑ ความหมายและความสำคัญ

หลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งอยู่ในศาสนาพุทธมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี โดยสรุปแล้วมี ๓ ประการที่สำคัญ คือ (๑) ละชั่วทั้งปวง (๒) ทำดีให้บริบูรณ์ (๓) ทำให้บริสุทธิ์ สิ่งที่ต้องปฏิบัติทั้ง ๓ ประการดังกล่าวยังแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ ส่วน “ศีลหรือวินัย” อันเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับมิให้ทำ ส่วนอีกอย่างหนึ่งคือ “ธรรม” เป็นคำสอนหรือข้อที่ควรกระทำ ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะหมวดธรรมพรหมวิหารธรรม เป็นธรรมที่ผู้บริหารทุกคนควรศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่ดี ซึ่งไม่ใช่เรื่องยากแต่ประการใด ถ้าผู้บริหารมีธรรมในใจ^{๓๙}

พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้บริหารแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมาโดยไม่ต้องฝึกฝน นักบริหารต้องมีพรหมวิหารซึ่งจะทำให้ผู้ดำรงธรรมนี้ยอมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และยอมรับรักษาศรัทธาไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น เมื่อมีความกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกชาด้วย เพื่อจะมีให้เสียธรรมที่มาจากคำว่าพรหมวิหารนี้ มาจากคำว่า “พรหม” ซึ่งแปลว่า ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์ เทพในพรหมโลก และมาจากคำว่า “วิหาร” ซึ่งแปลว่า วัด ที่อยู่ของสงฆ์ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป รวมความแล้ว “พรหมวิหาร” จึงแปลว่า ธรรมของพรหมหรือธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ มี ๔ ประการ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^{๔๐}

พระพุทธเจ้า ตรัสถึง พรหมวิหาร ๔ ไว้ว่า^{๔๑} “ดูกรโธณะ ก็พราหมณ์เป็นผู้เสมอด้วยพรหมอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้เป็นอุกโตสุชาติทั้งฝ่ายบิดามารดา มีครรรค์เป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านหรือติเตียนได้โดยอ้างถึงชาติ เขาประพฤติกุमार พรหมจรรย์เรียนมนต์อยู่ตลอด ๔๗ ปี ครั้นแล้ว ย่อมแสวงหาทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์เพื่ออาจารย์โดยธรรมอย่างเดียว ไม่แสวงหาโดยไม่เป็นธรรม ก็ธรรมในการแสวงหาอันอย่างไร คือ ไม่แสวงหาด้วยกลฉ้อโกง พาลฉ้อโกง โครักขกรรม การเป็นนักรบ การรับราชการ ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาถือกระเบื้องเทียววิชาการอย่างเดียว มอบทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์แก่อาจารย์แล้ว ปลงผมและหนวด ทุ่มหม้อผ้ากาสาเยะ ออกบวชบรรพชิตเขาบวชแล้วอย่างนี้มีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวา แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในทุกสถานที่ ด้วยใจประกอบด้วยเมตตา อันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่หามิได้ ไม่มีเวร ไม่มี

^{๓๙} นิตย สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พลันตังเฮ้าส์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๓.

^{๔๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๖๘-๕๖๙.

^{๔๑} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๓๒.

ความเบียดเบียนอยู่ๆ มีใจประกอบด้วยกรุณา ประกอบด้วยมุทิตา ประกอบด้วยอุเบกขา แม้ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แม้ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถานด้วยใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา อันไพบูลย์ ๔ ความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เธอเจริญพรหมวิหารธรรม ประการนี้แล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติพรหมโลก ดุจรถโธณะ พรหมณ์เป็นผู้ชื่อว่าเสมอด้วยพรหมอย่างนี้แล

พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของพรหมวิหารธรรม ว่าเป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ^{๔๒} (๑) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหมและทำให้พรหมเสมอด้วยพรหมโดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุมานได้ตามลำดับ (๒) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ ปราศจากช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้น ๆ ไม่สำเร็จ (๓) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้นำหรือผู้ปกครองมีความรัก ความปราณนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาเมื่อเขาประสบทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขาได้รับความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหารธรรม เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปปมัญญา ๔ เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แม้ไปไม่จำกัดในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นพรหมวิหารของพระอริยะ

สรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้จำเป็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

๒.๓.๒ องค์ประกอบของหลักพรหมวิหารธรรม

พระไตรปิฎก พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้จำเป็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี ๔ ประการดังนี้^{๔๓}

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารณาดี มีไมตรีต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือปรารณาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

๒. กรุณาความสงสาร คือช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานก็รู้สึกยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

^{๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุกอังกฤษ - ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด, อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐- ๑๒๑.

^{๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันที่จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา กล่าวคือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่ช้าเต็มเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือการกระทำของเขาเอง ว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้นอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน)^{๔๔} ทรงเรียบเรียงหนังสือชุดธรรมธรรมะ ตอนที่ว่าด้วยพรหมวิหารธรรม สามารถสรุปความได้ว่า พรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุขไม่ทุกข์ ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไป ก็อุเบกขา คือ ดูอยู่เฉย ๆ

ปัญญานันทภิกขุ (ปิ่น ปญฺญานนฺโท)^{๔๕} กล่าวถึง พรหมวิหารว่า เป็นหลักใจ ได้แก่ ผู้ใหญ่ที่ด้อยอดดำรงตนมั่นคงอยู่ในพรหมวิหารธรรม ประการเป็นประการในผู้น้อยเป็นนิจ คือมีเมตตารักใคร่ปรารถนาให้ผู้น้อยได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ๑ กรุณาสงสารช่วยเหลือผู้ที่น้อยที่ทุกข์ยากจนเต็มความสามารถ ๑ มุทิตา พลอยยินดีที่มีความเจริญขึ้น แม้จะได้รับยกย่องดีกว่าตนก็ไม่คิดริษยา ๑ อุเบกขาวางตนเฉยๆในเวลาที่เห็นผู้น้อยต้องได้รับโทษหรือรับความวิบัติที่ตนไม่สามารถจะช่วยเหลือ หรือตนช่วยแล้วแต่ไม่สำเร็จ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๔๖} ได้กล่าวถึง พรหมวิหารธรรม หมายถึง คุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ นักปกครองหรือผู้บริหาร ๔ ประการ ได้แก่

๑. เมตตา คือ ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ทั่วหน้า

๒. กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีใจผ่องใสบันเทิงประกอบด้วยความอาการชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๔. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณากรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับทั้งผลดีและชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ

^{๔๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๕-๒๐๓.

^{๔๕} ปัญญานันทภิกขุ (ปิ่น ปญฺญานนฺโท), **หน้าที่ของคน** (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๘.

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า พรหมวิหารธรรม ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ มีดังนี้^{๔๗}

๑. เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหลาย

๒. กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดี มีสุข เจริญงดงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขารับผิดชอบของตน

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)^{๔๘} ให้ความหมายพรหมวิหารธรรม ไว้ว่าบุคคลผู้มีคุณธรรมครบถ้วนบริบูรณ์เท่านั้นอันพรหมวิหารธรรมนั้นมี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส และดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. กรุณา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ยามเห็นผู้อื่นความลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าช่วยเหลือเจือจุนด้วยความเต็มใจเสมอ ในทำนองสุขก็สุขด้วยนั่นเอง

๓. มุทิตา ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไม่แสดงความอิจฉาริษยาด้วยการทนดูเห็นคนที่เขาได้ดีกว่าตัวไม่ได้ ดูได้จากการไปแสดงความยินดีต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ

๔. อุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ไม่ทับถมซ้ำเติม และเมื่อผู้อื่นผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาด เป็นต้น

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๔๙} ได้กล่าวถึงพรหมวิหารธรรม ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า นักบริหารต้องมีพรหมวิหารธรรม คือธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ๔ ประการ เพราะเมตตาจะทำให้ผู้บริหารรู้จักมองแง่ดีของเพื่อนร่วมงานและจดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กรุณาจะทำให้ผู้บริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของผู้อื่น มุทิตาทำให้ผู้บริหารส่งเสริมให้

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

^{๔๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พระในบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : คณากรรมการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๙.

^{๔๙} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสตราจารย์พิเศษ เสถียรพงษ์ วรรณปก, **มณีแห่งปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓-๔๕.

คนทำงานมีโอกาสนำความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นและอุเบกขาจะทำให้ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและโทษ โดยรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระราชปรารภว่า พรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่โลก โดยเฉพาะเมตตาเป็นเครื่องค้าจุนโลก สามารถฝึกหัดและปฏิบัติได้โดยไม่มีขอบเขตและสิ้นสุด ส่วนกรุณาเป็นเครื่องประกอบตามกำลังสามารถของแต่ละบุคคล จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ให้ความหมายของพรหมวิหารธรรม ดังนี้ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหาร เป็นธรรมะ เป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข

บุญมี แท่นแก้ว^{๕๐} ให้ความหมายของพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการดังนี้

๑.เมตตา หมายถึง ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรีจิต ต้องการความช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒.กรุณา หมายถึง ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓.มุทิตา คือ ความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบานเมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จงอกงามยิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดีปรีดาปราโมทย์บันเทิงใจด้วย

๔.อุเบกขา หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง แน่วแน่ เที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยวางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม

แก้ว ขิดตะขบ^{๕๑} ได้ให้ความหมายของพรหมวิหารธรรม ไว้ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบและประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนดได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า “กรุณา” หมายถึง ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ปรารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของเขาหรือความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความใฝ่ฝันในอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ความพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี หรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง

^{๕๐} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๓.

^{๕๑} แก้ว ขิดตะขบ, **รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี**, (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๓-๙๔.

ประกอบด้วยอาการแถมขึ้นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลางในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยโจร เป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วสมควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีจิตที่ควรทำเพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดี เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตน

สมหวัง วิทยาปัญญานนท์^{๕๒} กล่าวถึง พรหมวิหารธรรม ว่า เป็นธรรมอันเป็นที่อยู่ของพรหม ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เหมาะสำหรับผู้ใหญ่ ผู้นำ นักปกครอง ผู้จัดการ เมตตาเป็นการทำให้ผู้อื่นสุขยิ่งขึ้น กรุณาเป็นการช่วยแก้ไขให้เขาพ้นทุกข์ที่มีอยู่ มุทิตาเป็นการพลอยยินดีเมื่อเขาได้ดี และอุเบกขาเมื่อเขาเกิดประสบสิ่งไม่ดีก็ไม่ซ้ำเติมเขา ให้วางใจเป็นกลางเป็นการประยุกต์พรหมวิหารมาใช้ในเชิงธุรกิจอย่างเป็นระบบ

จิตร ธาณี^{๕๓} ได้ให้แนวคิด พรหมวิหารธรรม ว่า พระพุทธศาสนาเปรียบความรักความปรารถนาดีของบุพการี (บุพการี คือบุคคลผู้อุปการะก่อน) ที่มีต่อบุตรกับหลักธรรม “พรหมวิหารธรรม” ประกอบไปด้วย

๑. เมตตา ความรักใคร่ความคิดที่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข
๒. กรุณา ความสงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นปราศจากทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับ
๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงภัยพิบัติ

การปฏิบัติงานของข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ผู้ได้รับความทุกข์ยากผู้ประสบเคราะห์กรรมต้องหลบหนีลี้ภัย จากไฟสงคราม กับหลักธรรม พรหมวิหารธรรม

หลักธรรมทั้ง ๔ ข้อและมือที่กำลังโอบอุ้มผู้ลี้ภัย ที่อยู่ภายในวงรูปทรงไข่ ซึ่งเปรียบถึงการปฏิบัติต่อผู้ลี้ภัย เป็นอย่างดีด้วยหลักมนุษยธรรม ดุจดังการถนอมรักษาไข่นั้น ในภาพผู้ลี้ภัยทั้งหญิงชาย เด็ก และคนชรา ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลเป็นอย่างดี ภายในรูปทรงไข่อยอมมีใบหน้ายิ้มเปี่ยมสุข อันเนื่องมาจาก การคุ้มครองและช่วยเหลือ UNHCR สี่ฟ้าและสี่เขียวอ่อนซึ่งเป็นกลุ่มสีหลักของภาพ หมายถึง ความร่มเย็น ความเมตตา ความอบอุ่น และชีวิตใหม่ ส่วนสีขาว หมายถึง ความเรียบง่ายของวิถีชีวิตไทย ภายใต้บวรพุทธศาสนา ลวดลายไทยแทนสัญลักษณ์ของประเทศไทย ซึ่งเป็นที่พำนักของผู้ลี้ภัยผลงานโดยรวม จะมีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ซึ่งความเรียบง่ายยังหมายถึง ความจริงใจ, วิถีชีวิตของคนไทย และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

^{๕๒} สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, การจัดการธุรกิจด้วยพรหมวิหารธรรม, <http://www.budmgt.com>. (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๒).

^{๕๓} จิตร ธาณี, พรหมวิหารธรรม, <http://www.jitdrathane.com>, (สืบค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๒).

สรุปได้ว่า การนำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการบริหารงานนั้น เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ซึ่งผู้นำองค์กรควรจะมีธรรมเป็นหลักประจำใจ กำกับพฤติกรรมคนในองค์กรในสังคม ให้เป็นไปโดยชอบธรรมถูกต้องทำนองคลองธรรม ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรยึดธรรมเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธอันดี

๒.๓.๓ หลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

พระราชดำรัสต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่า คุณธรรมนั้นจะต้องครอบคลุมหน้าที่และภารกิจของผู้บริหาร ๓ ประการคือ ครองตน ครองคน และ ครองงาน ตอนหนึ่งพระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๗ เป็นข้อความที่ครอบคลุมมีเฉพาะที่จำเป็นและสำคัญในการใช้ปฏิบัติงานในฐานะผู้บริหารได้เป็นอย่างดี พระบรมราโชวาทมีข้อความที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่าให้มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีอคติ ทำงานด้วยความตั้งใจที่ดีใช้หลักวิชาการให้ถูกต้องและเมื่อนำพระราชดำรัสมาวิเคราะห์ดูก็สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ข้อใหญ่ ๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นคุณธรรมของผู้บริหารเพื่อการประพฤติปฏิบัติในการ ครองตน ครองคน และครองงาน ได้เป็นอย่างดีนั้นคือ (๑) ให้มีความซื่อสัตย์สุจริต (๒) ให้มีความ ยุติธรรม (๓) ให้ทำงานด้วยความตั้งใจที่ดีและใช้หลักวิชาการให้ถูกต้อง ซึ่งพอนำแนวทางบางข้อ มาวางเป็นแนวทางเพื่อการปฏิบัติร่วมกันดังนี้

๑. ความซื่อสัตย์สุจริต (ครองตน)

- ๑.๑ ไม่เห็นแก่ได้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว
- ๑.๒ ไม่พูดปด ไม่ยุยงให้แตกร้าง ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเหลวไหล
- ๑.๓ เว้นสิ่งเสพติด มีสติสัมปชัญญะ
- ๑.๔ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว
- ๑.๕ รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวม ต่อหน้าที่และการกระทำ
- ๑.๖ คำนึงถึงฐานะและเศรษฐกิจ คิดก่อนจ่าย ใช้เท่าที่จ่ายจริง
- ๑.๗ ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย หรือตระหนี่ถี่เหนียวจนเกินไป
- ๑.๘ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย
- ๑.๙ มีความพอดีในการบริโภค และเว้นการฟุ้งเฟ้อที่เกินความสามารถ
- ๑.๑๐ เพิ่มพูนทรัพย์ด้วยการเก็บและนำไปทำให้เกิดประโยชน์
- ๑.๑๑ รู้จักใช้ ดูแลรักษา และบูรณะทรัพย์ทั้งของตนและของส่วนรวม
- ๑.๑๒ วางแผนใช้จ่ายให้รอบคอบ มีสัดส่วนออมไว้ตามสมควร
- ๑.๑๓ มีความกตัญญูกตเวที
- ๑.๑๔ เชื้อกฏแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
- ๑.๑๕ ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้ผ่องใส
- ๑.๑๖ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- ๑.๑๗ มีความอดทน อดกลั้น

๑.๑๘ มีความประพฤติในความสัมพันธ์ทางครอบครัวและเพศ

๑.๑๙ จัดงานโดยใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น

๒. ความยุติธรรม (ครองคน)

๒.๑ รู้จักสิทธิหน้าที่ และละเว้นการใช้สิทธิ

๒.๒ รับบริการและให้บริการตามลำดับก่อนหลัง

๒.๓ สนับสนุนและส่งเสริมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย

๒.๔ ไม่แก้ปัญหาด้วยวิธีรุนแรงหรือไม่ชอบด้วยระเบียบวินัย

๒.๕ ทำหน้าที่พลเมืองดี โดยแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ เมื่อรู้เห็นการกระทำผิดระเบียบวินัย และกฎหมาย

๒.๖ รับผิดชอบและปฏิบัติตามระเบียบวินัยและกฎหมายในฐานะเจ้าหน้าที่

๒.๗ ไม่เบียดเบียน ประทุษร้ายต่อคนและสัตว์

๒.๘ มีเมตตากรุณา

๒.๙ สร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติ

๓. ทำงานด้วยความตั้งใจดีและใช้หลักวิชาการที่ถูกต้อง (ครองงาน)

๓.๑ ปฏิบัติงานให้สำเร็จเรียบร้อย ไม่คั่งค้าง

๓.๒ ศึกษาความรู้อยู่เป็นนิจ

๓.๓ ฝึกฝนตนให้มีความสามารถและชำนาญ

๓.๔ ใช้ความรู้ความสามารถของตนให้เต็มที่ก่อนที่จะขอความร่วมมือจากผู้อื่น

๓.๕ มีความเข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและปัญหาทั้งปวง

๓.๖ คิดชอบ ทำชอบ และแก้ปัญหาได้

๓.๗ ใช้ทรัพยากรและเวลาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด^{๕๔}

สรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรม คือธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ กว้างขวางดุจพระพรหม ๔ อย่าง ต่อไปนี้ เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรีต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข กรุณา ความสงสาร คือ ออยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง มุทิตา ความเบิกบาน พลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จ และอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอมั่นคงเที่ยงตรงและเที่ยงธรรม

^{๕๔} บุญชัย จงกลณี, *คุณธรรมของนักบริหาร*, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๑-๖๔.

๒.๓.๔ การใช้หลักธรรมพรหมวิหารธรรม ของผู้บริหารโรงเรียน

มารศรี กลางประพันธ์^{๕๕} ได้กล่าวว่า การบริหารโรงเรียนหรือองค์กรสำคัญมากที่สุดอยู่ที่คนเราต้องการให้คนที่เราฝึกฝนจนมีความรู้ความสามารถมีประสิทธิภาพและชำนาญงานอยู่กับเรานาน ๆ นั้นจะทำองค์กรของเรานั้นคงก้าวหน้ามีหลักการบริหารมีหัวหน้าดีมีคุณธรรมผู้นำที่ดีจึงต้องมีภาวะผู้นำคือ มีความสามารถในการชักจูงผู้อื่นให้มีความร่วมมือร่วมใจและสามารถดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการได้ผู้นำจึงต้องมีความรอบรู้เก่งทั้งเรื่องคนทั้งเรื่องงานที่เรียกว่า “ต้องเก่งคิด เก่งคน เก่งงาน” นอกจากนั้นผู้นำต้องมีคุณธรรมเป็นแนวปฏิบัติหน้าที่ของตนเป็นตัวอย่างของผู้ใต้บังคับบัญชาสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานผู้นำที่มีอำนาจมากมายในการให้คุณให้โทษแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาหากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมแล้วย่อมจะสั่งการลงโทษหรือให้คุณประโยชน์ต่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นพิเศษไม่ควรทำเพราะเป็นสิ่งที่ทำลายขวัญและกำลังใจลูกน้องที่ทุ่มเททำงาน คุณธรรมในการเป็นภาวะผู้นำประกอบด้วย

กิตต์ นิรันดร์พานิช^{๕๖} ได้กล่าวถึงหลักพรหมวิหารธรรม มีความยุติธรรมต้องไม่ลำเอียงมีความเที่ยงตรงต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เช่น แบ่งงาน มอบหมายให้เหมาะสมมิใช่ให้งานเฉพาะคนที่ประจบสอพลอหรือเอาอกเอาใจ ปราศจาก อคติ หรือความลำเอียง เช่น ลำเอียงเพราะความรัก ความกลัว หรือความไม่รู้ มีปยวาทะ สร้างความรู้สึกดี ๆ แก่ลูกน้องรู้จักสร้างพระเดชและพระคุณอันจะเป็นสิ่งที่สร้างความรักและสร้างความศรัทธาแก่ลูกน้อง บุคคลที่เป็นหัวหน้างานสิ่งที่ไม่ได้เสียคือ ต้องทำงานร่วมกับลูกน้องไม่ใช่แค่เพียงวางแผนและเข้ามาควบคุมดูแลงานให้สำเร็จตามเป้าหมายเท่านั้นหัวหน้างานต้องทำหน้าที่บริหารคน เงิน และงานให้เป็น การบริหารคนในองค์กรให้เกิดความรู้สึกที่ดีในการทำงานและเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันรวมทั้งมีแรงจูงใจในการทำงานโดยมีเคล็ดลับดังนี้เอาใจเขามาใส่ใจเราสิ่งที่บอกเป็นเสียงเดียวกันคือถ้าหัวหน้างานอยากจะบริหารลูกน้องได้ดีต้อง “ต้องเอาใจลูกน้องมาใส่ใจเรา” เราต้องเข้าใจเขากาลังคิดอะไรรู้สึกอย่างไร ให้เกียรติและให้การยอมรับ ให้ความเป็นธรรมรับฟังอย่างเข้าใจให้ความจริงใจ หลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นถึงแม้ว่าจะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนับถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๒๕๔๐ กว่าปีแล้ว แต่ทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดีที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะหลักธรรมดังกล่าวเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ที่เรียกว่า “สัจธรรม” ปฏิบัติได้เห็นผลได้อย่างแท้จริงอยู่ที่เราจะนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ให้เหมาะสมกับตัวเรามากที่สุด สำหรับนักบริหารก็มีหลักธรรมสำหรับยึดถือและปฏิบัติอย่างมากมายซึ่งได้นำเสนอไว้บ้างเรื่องที่สำคัญดังต่อไปนี้

^{๕๕} มารศรี กลางประพันธ์, “การพัฒนาพรหมวิหาร ๔ ของนักศึกษาวิชาชีพครู สังกัดสถาบันราชภัฏตามแนงพุทธร่วมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง” ปริญญาานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖), หน้า ๙๒.

^{๕๖} กิตต์ นิรันดร์พานิช, *จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส มีเดีย จำกัด, ๒๕๒๕๔), หน้า ๙๖.

บุญมี แทนแก้ว^{๕๗} กล่าวถึงองค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมของผู้ใหญ่ (ผู้บังคับบัญชา) ที่ควรถือปฏิบัติเป็นนิตยมี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข
๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข
๔. อุเบกขา วางตนเป็นกลาง ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงวิบัติ มีทุกข์

การบริหารตามหลักพรหมวิหารธรรม ผู้นำที่ดีจำเป็นต้องสร้างความสมดุลในวิธีปฏิบัติต่อลูกน้องตามหลักพรหมวิหารธรรม คือต้องมีความสมดุลระหว่าง เมตตา กรุณา มุทิตา ที่ให้กับลูกน้องด้านหนึ่ง กับ อุเบกขา คือความเป็นกลางไม่ยอมให้ลูกน้องละเมิดกฎเกณฑ์กติกาในงาน อีกด้านหนึ่ง การเมตตากรุณาลูกน้องมากเกินไปจนทำให้เสียหลักกติกางาน หรือการยึดแต่หลักกติกางาน โดยเคร่งครัดอย่างเดียวจนปราศจากความเมตตากรุณาต่อลูกน้อง ล้วนแล้วแต่ทำให้เสียสมดุลที่ส่งผลให้งานเสียหายทั้งนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่หัวหน้าที่ดีต้องไม่ทำ คำอธิบายพรหมวิหารธรรม

การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นธรรมอยู่อย่างประเสริฐ ซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้อ่านจัตถุณยัมปิรติให้ต้องเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว การฝึกฝนให้สามารถรักและเมตตาแม้แต่ศัตรูเรา ก็ยอมได้จะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ว่า “พึงเมตตาให้แม้แก่โจรผู้กำลังตัดหรือเลื่อยอวัยวะ เช่น แขน หรือขาของตนใครมีความโกรธต่อโจรผู้กำลังกระทำการดังกล่าวนี้ ก็ไม่ถือว่าเป็นสาวกของเรา”

ดังนั้น การฝึกฝนในเรื่องปฏิบัติพรหมวิหารธรรมในเบื้องต้นควรปฏิบัติดังนี้

๑. มองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป
๒. แผ่เมตตา
๓. ขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น
๔. สนับสนุนและเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์
๕. ไม่เหยียดหยันรังแก และริษยาผู้อื่น
๖. แสดงความยินดีในเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ
๗. วางใจเป็นกลางมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและในลำดับต่อไปควรเลือกปฏิบัติ

ตามวาระ คือ

- ๑) เมตตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาปกติหรือเหตุการณ์ทั่วไป
- ๒) กรุณา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้รับความทุกข์และเดือดร้อน
- ๓) มุทิตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้ดี หรือประสบความสำเร็จ
- ๔) ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นเขาถึงความวิบัติและหมดหนทางที่จะ

ช่วยเหลือใด ๆ ได้แล้ว

ดังนั้น การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการบริหารงานนั้น เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ซึ่งผู้นำองค์กรควรจะมีธรรมเป็นหลัก

^{๕๗} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๓.

ประจําใจ กำกับพฤติกรรมคนในองค์กรในสังคม ให้เป็นไปโดยชอบธรรมถูกต้องทำนองคลองธรรม ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรยึดธรรมเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเชิงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนนั้นจะมีดังนี้

๑. เมตตา คือ พฤติกรรมมีความหวังดีต่อครู หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชาในโรงเรียน เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่ไมตรีจิตสนิทสนมกับผู้น้อย หวังความดีงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข

๒. กรุณา คือ พฤติกรรมหวังดีเมื่อผู้อื่นหรือครู หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชาในโรงเรียนมีความสุข ร้อน ตกทุกข์ได้ยาก ก็รู้สึกสงสาร ห่วงใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความสุข

๓. มุทิตา คือ ความชื่นบานในเวลาผู้อื่นหรือครู หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชาในโรงเรียนได้รับความดี เมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เจริญด้วย ลาภ ยศ และชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตาม ด้วยคุณธรรม

๔. อุเบกขา คือ มีการวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉย ไม่เสียใจไม่ดีใจเมื่อสถานการณ์ไม่เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุทิตา เมื่อมีผู้ประพฤติดีก็ต้องยกย่องสรรเสริญคุณงามความดีของเขา แต่เมื่อมีผู้ประพฤติไม่ดีก็ต้องถูกตำหนิตลงโทษตามกรณีของความผิดไม่ตัดสินเอนเอียงเพราะอำนาจอคติที่ผิด ๆ

สรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่มีการกล่าวถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ไม่มีจิตใญ่ริษยาความริษยา การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติในการบริหารโรงเรียน เพื่อทำให้เกิดผลดีแก่เพื่อนร่วมงานและสถานศึกษาและประเทศชาติต่อไป

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑ งานวิจัยในประเทศ

การบริหารศาสตร์จะช่วยเหลือเป็นหลักวิชาการที่ระบุไว้อย่างแน่นอน ชัดเจน สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้จริงและ เป็นศิลปะเนื่องจากการนำไปใช้ให้ เกิดผลนั้นจำเป็นต้องอาศัยการฝึกและทดลองใช้ซ้ำอีกในสถานการณ์ต่าง ๆจนเชี่ยวชาญจนสามารถใช้งานได้ทันทีเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กรจึงมีผู้นำหลักการบริหารไปใช้ในการวิจัยหลายท่าน ดังนี้

บุปผา พิกุลแก้ว^{๕๘} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่าการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการส่งเสริมวิชาการ และด้านการวางแผนวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับมาก เพศชายกับเพศหญิงและประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมทุกด้าน

^{๕๘} บุปผา พิกุลแก้ว, “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (การบริหารการศึกษา), ๒๕๕๓, หน้า ๑๔.

ไม่แตกต่างกันในขณะที่ผู้ที่มีอายุต่างกัน ระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ พบว่าผู้บริหารมีการประยุกต์ใช้หลักกรรมาโดยส่วนใหญ่ รองลงมาคือ เมตตา อุเบกขา มุทิตา โดยเฉพาะใช้หลักกรรมากับงานการวัดผลและประเมินผล ใช้หลักเมตตากับการวางแผนวิชาการ ใช้หลักมุทิตากับงานส่งเสริมวิชาการ และใช้หลักอุเบกขากับงานหลักสูตรและการเรียนการสอน

พระมหาจุฑา ปญญาจุโธ (เถาว์หมอ)^{๕๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์(ประจวบ กนตจาโร)” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้นำมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์การเพราะผู้นำ คือผู้ที่สามารถประสานชักจูงบุคคลอื่น ให้เกิดความเชื่อมั่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ และนำพาองค์การไปสู่เป้าหมายผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธเจ้า ทรงนำพาสมาชิกในองค์การ คือพุทธบริษัท ได้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

๒. ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์(ประจวบ กนตจาโร) ผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่ทรงพระธรรมวินัย ประพฤติพรหมวิหารธรรมเป็นปกติ และได้บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา และสังคมประเทศชาติ ซึ่งแสดงถึงภาวะผู้นำขององค์กรคณะสงฆ์ตามภาระงานที่ปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการแบ่งออกเป็น ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครองท่านปกครองแบบพ่อปกครองลูก ด้านการศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ให้ศึกษาพระปริยัติธรรม คือ นักธรรม ภาษาบาลี และวิชาสามัญโดยมอบทุนการศึกษา สร้างอาคารเรียน เป็นต้น ด้านการเผยแผ่ โดยการแสดงธรรม และส่งเสริมให้มีการเผยแผ่ธรรมในและต่างประเทศ ด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้สร้างสิ่งก่อสร้างภายในวัดและนอกวัดจำนวนมากทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนามากมาย โดยยึดหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ เป็นแม่แบบ

๓. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร) กับพระสงฆ์โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามหน้าที่ การพัฒนาชุมชนและสังคม โดยไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย โดยยึดหลักพรหมวิหาร ๔

เนตรชนก โพธารามิก^{๖๐} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม” ผลการวิจัยพบว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อปัมมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหมวดธรรมที่มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ สมัยก่อนพุทธกาลไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ปรมาตม ประโยชน์ได้สำหรับการเจริญพรหมวิหาร ๔ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความสำคัญหลายประการ คือ เป็นหลัก

^{๕๙} พระมหาจุฑา ปญญาจุโธ (เถาว์หมอ) “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร)*, ๒๕๕๔, หน้า ๓๖.

^{๖๐} เนตรชนก โพธารามิก, “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒. หน้า ข.

ปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์เป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐาน เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุคติภูมิเป็นพื้นฐานในการบรรลุนิพพานขั้นสูงสุด และสร้างสันติสุขให้แก่สังคม

อัญชลี โพธิ์ทอง^{๖๑} “สภาพบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมือง จังหวัดสระบุรี” ผลการวิจัย พบว่า ครูที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เพศหญิงอายุ ๔๑ ปี ขึ้นไป มีประสบการณ์ในการทำงาน ๒๑-๓๐ ปี มีความคิดเห็นของครูในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมือง จังหวัดสระบุรี ต่อสภาพการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านและรายข้อแล้ว พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน และทุกข้อ ครูที่เป็นเพศหญิง และเพศชาย มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวมต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ครูที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวมแตกต่างกัน

น้ำอ้อย อนุสนธิ์^{๖๒} ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวม การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษา ทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูที่มีต่อการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร จำแนกตามเพศและประสบการณ์ทำงานพบว่า พบว่าพนักงานครูในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชรมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

สุพล เครือมะโนรมย์^{๖๓} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้นผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา และมูทิตา ไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่สูง ในขณะที่อุเบกขานั้นถูกนำไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาเป็นส่วนน้อยและการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลที่อยู่โรงเรียนขนาดต่างกันเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลที่อยู่ในโรงเรียนเทศบาลขนาดเล็กกับโรงเรียนเทศบาลขนาดกลาง มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

^{๖๑} อัญชลี โพธิ์ทอง, “การบริหารงานวิชาการของครูผู้สอนในโรงเรียนจันทร์บำเพ็ญ”, เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร) ๒๕๔๒, หน้า ๕.

^{๖๒} น้ำอ้อย อนุสนธิ์, “การศึกษาการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร”, สารนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๕๔, หน้า ๓๗.

^{๖๓} สุพล เครือมะโนรมย์, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”, ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๗, หน้า ๖๖.

สรุปได้ว่า หลักของพรหมวิหาร ๔ นั้น เป็นสิ่งสำคัญในทุก ๆ ที่ของกลุ่มชน ไม่ว่าจะเป็นคนในระดับล่าง ระดับกลาง หรือในระดับสูง ถ้าขาดหลักธรรมนี้แล้วจะทำให้เกิดความวุ่นวายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สันติภาพความสงบสุขจะไม่มีอย่างแน่นอนในกลุ่มชนนั้น ๆ

๒.๔.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

UNESCO^{๖๔} ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในระดับมัธยมศึกษา ได้สรุปปัญหาการใช้หลักสูตรของประเทศในทวีปเอเชีย ซึ่งได้แก่ประเทศ ออสเตรเลีย บังคลาเทศ อินเดีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และศรีลังกา ว่าปัญหาการใช้หลักสูตรเป็นปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนเอกสาร หลักสูตรของครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมครู เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการขาดการติดตามผลของการใช้หลักสูตรของครู และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมครูเกี่ยวกับหลักสูตรขาดประสิทธิภาพ ขาดแคลนเอกสารหลักสูตร ตำราเรียนไม่ทันสมัย ขาดแคลนหนังสืออ่านประกอบ ประการสุดท้าย คือ ศูนย์พัฒนาหลักสูตรขาดการวางแผนที่ดีในการนำหลักสูตรไปใช้

Smith^{๖๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของระบบโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพในมลรัฐจอร์เจีย ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน คือ การวัดผลปีละปี ประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ การจัดบรรยากาศทางวิชาการและการมีผู้นำที่เข้มแข็งทางวิชาการ การตั้งความหวังไว้สูง และการให้ความร่วมมือช่วยเหลือกัน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิภาพของโรงเรียน

Chester^{๖๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารทั่วประเทศของสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมที่ทำให้การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารมีประสิทธิภาพสูง เนื่องมาจากการส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น ได้แก่ ส่งเสริมให้ครูใช้เทคนิคการสอนหลายๆ วิธี อภิปรายปัญหา การปรับปรุงการเรียนการสอน ในที่ประชุมจัดปฐมนิเทศเพื่อช่วยครูใหม่ หาวิธีวิจารณ์งานของครูแบบดีเพื่อก่อ โดยไม่ให้เกิดความกังวลใจ จัดให้มีการอบรมความรู้เกี่ยวกับวิชาการ ให้การศึกษาเพิ่มเติมแก่คณะครูเพื่อปรับปรุงเทคนิคการสอน จ่ายเงินค่าเบี้ยเลี้ยงค่าพาหนะและค่าที่พักให้แก่ครูที่ไปอบรมทางวิชาการ

Mccathy^{๖๗} ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง บทบาทการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐนิวเจอร์ซีย์ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าหมวดวิชา และครู ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มครูมีความคิดเห็นไม่สอดคล้องกับผู้บริหารโรงเรียนและผู้ช่วยฝ่ายวิชาการเกี่ยวกับบทบาทในการปฏิบัติงานวิชาการ เรื่องการสังเกตการสอน การวัดผล ประเมินผล การจัดตั้งคณะกรรมการการบริหารงานวิชาการ และความรับผิดชอบของคณะกรรมการ

^{๖๔} UNESCO Principle Regional Office for Asia and the Pacific, *Education in Asia and the Pacific*, Reviews reports notes, (New York : Harper Colli.ns, 1992), p. 66

^{๖๕} Smith, Robert Timothy, “ *Characterics of Effective School System in Georgia* ” , (Dissertation Abstracts International, 1991, January), p. 228-A.

^{๖๖} Chester, N.M. *An Introduction to School Administration : Selected Reading*, (New York : Mcmillan Company, 1996), pp. 286-287.

^{๖๗} Mccathy, W.M., “ *The Role of the Secondary School Principal in New Jersey*, (Dissertation Abstracts International., 1976), p. 705-A.

นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความคิดเห็นตรงกันว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาท มีความรับผิดชอบและเอาใจใส่ในการบริหารงานวิชาการ ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

Desautel^{๖๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาทในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา ในรัฐดาโกตาเหนือ สหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการปฏิบัติหน้าที่ให้มากกว่าที่ปฏิบัติอยู่ เพราะเป็นบทบาทการเป็นผู้นำในการจัดการเรียนการสอน เป็นบทบาทที่มีความสำคัญที่สุดของผู้บริหารโรงเรียน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจของสถานศึกษาหรือโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยงานย่อยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เช่น การบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน การบริหารวัสดุและสื่อการเรียนการสอน การบริหารการวัดผลประเมินผล วิธีสอนมีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างราบรื่น เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ไปหล่อเลี้ยงหัวใจ การบริหารจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของงานวิชาการ ที่สามารถทำให้งานวิชาการเกิดผลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณภาพของการศึกษา ผู้บริหารและครูผู้สอน มีคุณธรรม จริยธรรม ในการดำเนินการแล้ว การดำเนินการตามขั้นตอนสำคัญอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนต้องใช้ธรรมะในการบริหารโรงเรียนให้มีความก้าวหน้า เข้มแข็งและขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปโดยนำหลักพรหมวิหารธรรม มาบูรณาการในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ

- ๑) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- ๒) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- ๓) การวัดผล ประเมินผลและเทียบโอนการเรียนรู้
- ๔) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

จะทำให้การบริหารให้ครบวงจรต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดคุณภาพการบริหารงานวิชาการตามหลักพรหมวิหารธรรม ที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

Murry^{๖๙} ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักคุณธรรมของผู้นำ ที่นำไปประพฤติปฏิบัติในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์ของผู้บริหาร ครูและนักเรียน” ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนที่มีคุณภาพ ได้แก่ การดูแลห่วงใย ความยุติธรรมและความรับผิดชอบ ส่วนการศึกษาคุณธรรมของผู้บริหาร จะส่งผลสะท้อนออกมา คือ ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความมีประชาธิปไตย ผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงคุณค่าของจริยธรรม ความมีประชาธิปไตย ผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงคุณค่าของจริยธรรม ความเห็นและมติที่ประชุมอันจะเป็นตัวช่วยพัฒนารูปแบบและยุทธวิธีในการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้บริหารในโรงเรียน

^{๖๘} Desautel, R.A. “Administrative Role Perceptions of North Dakota Elementary School Principals as Related to Selected Dimension of Administrative Function”, (Dissertation Abstracts International, 1978), p. 42-A.

^{๖๙} Murry, Joseph H., JR. A Study of The Moral Aspect of Leadership in an Urban, (New Orleans Louisiana : University Of New Orleans, 1996), p. 40.

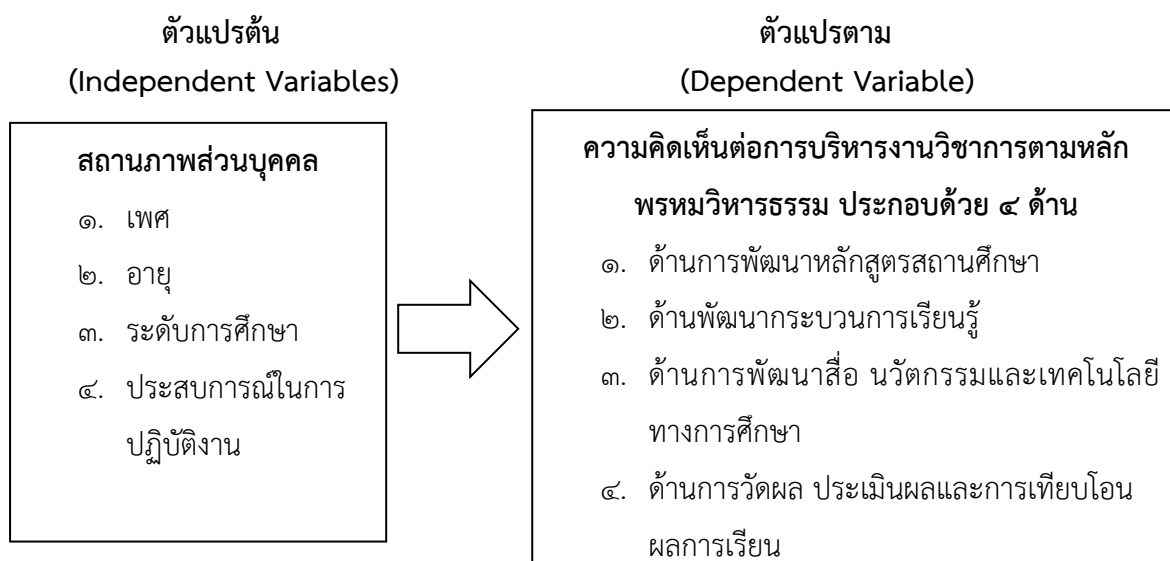
จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปให้เห็นว่า วิธีการและรูปแบบของการบริหารต่างๆ อีกทั้ง คุณลักษณะที่พึงประสงค์และทักษะการบริหารงานโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานในแนวทางตามหลักพรหมวิหารทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา ด้านอุเบกขา ทำให้การบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พอสรุปได้ดังนี้ ด้านเมตตา หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ด้านกรุณา หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ไฟใจอันปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนขององค์กรและส่วนรวม ด้านมุทิตา หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงดงามยิ่งขึ้นไป ด้านอุเบกขา หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามหลักการความเป็นจริง รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักรับผิดชอบของตน ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่ดำรงตนในพรหมวิหาร ควรบริหารสถานศึกษาด้วยเมตตากรุณาและย้อมรักษารัษฎธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขาผู้บริหารสถานศึกษา นับว่าเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญที่มีบทบาทที่สุดในโรงเรียนคุณภาพของการศึกษา และความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียน ย่อมขึ้นอยู่กับสมรรถภาพในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งถ้าหากสามารถบริหารงานด้วยหลักพรหมวิหารครบถ้วนทั้ง ๔ ด้าน ก็จะทำให้การปฏิบัติงานและภารกิจต่างๆ ของโรงเรียนเป็นไปด้วยความราบรื่นประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่องการบริหารงานวิชาการตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารโรงเรียนในอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ หลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งการเรียนรู้ ด้านการวัดผล ประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน



แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย